

УДК 02.023:025.135.37.013(477)

Олена Виноградова,

канд. іст. наук, доцент,

заступник директора Державної бібліотеки України для юнацтва

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. С. СЛОБОДЯНИКА: ПОШУК НОВОГО

У статті представлені деякі аспекти багатогранної науково-педагогічної діяльності знаного українського вченого бібліотекознавця, документознавця – доктора історичних наук, професора М. С. Слободяника. Здійснено спробу окреслити основні віхи формування, становлення та активної роботи М. С. Слободяника як педагога вищої школи. Особлива увага приділена розкриттю поглядів професора Слободяника на реформування вищої освіти в Україні та інформатизацію навчального процесу. Окремо висвітлено практичний досвід організації роботи з підвищення кваліфікації спеціалістів інформаційної галузі. Проаналізовано деякі теоретичні напрацювання М. С. Слободяника, що аналізують стан та окреслюють шляхи удосконалення підготовки фахівців різного рівня для установ інформаційно-бібліотечної галузі. При підготовці статті також було узагальнено попередньо опубліковані теоретичні матеріали, які розкривали науково-педагогічну діяльність професора М. С. Слободяника.

Ключові слова: педагогічна діяльність, бібліотекознавство, документознавство, підготовка кадрів, підвищення кваліфікації, інформаційна діяльність, М. С. Слободяник.

Педагогіка як наука, що має багатовікову історію, сформувала досить усталені принципи, категорії та методи. На сьогодні педагогічна діяльність чітко регламентована та організується за відповідними правилами.

Переважна більшість професорсько-викладацького складу наших вищих навчальних закладів сумлінно виконують вимоги щодо організації та змістового наповнення навчального процесу. Це, безумовно, дає свої позитивні результати.

Поряд з цим, серед професорів зустрічаються окремі особистості, які постійно прагнуть до пошуку нових форм роботи зі студентами та розробляють нові напрями їх фахової підготовки. До цієї яскравої, непере-січної спільноти належав Михайло Семенович Слободяник, який завжди у своїй науково-педагогічній роботі виходив за межі усталених норм.

Саме педагогічна діяльність стала особливою гранню життєвого та творчого шляху професора Слободяника. Фактично вона розпочалась ще у далекому 1979 році. Будучи аспірантом Московського державного інституту культури, Михайло Семенович почав активно спілкуватись зі студентською молоддю. Згодом він часто з вдячністю пригадував ті часи. Зокрема, підкреслював наскільки корисною особисто для нього була практика організації проблемних факультативів, творчих лабораторій та інших форм навчання.

Його педагогічний хист шліфувався під впливом таких провідних вчених-педагогів, як Аліса Леопольдівна Шполянська, Станіслав Олексійович Трубніков, Юрій Сергійович Зубов, які охоче передавали свою майстерність та досвід. Особливий внесок щодо формування молодого викладача належить його науковому керівнику – доктору технічних наук, професору Костянтину Васильовичу Тараканову [1, с. 6].

З 1982 року розпочинається самостійна науково-педагогічна робота М. С. Слободяника в якості завідувача кафедри бібліотекознавства і бібліографії Наманганського факультету Ташкентського державного інституту культури. На щойно створеній кафедрі активно організується навчально-виховний процес, формуються курси лекцій, розробляються матеріали щодо інструктивно-методичного забезпечення навчання. Молодий завідувач кафедрою брав активну участь у фахових обговореннях гострих і дискусійних питань організації вищої бібліотечної освіти [1, с. 6].

Саме у цей час Михайло Семенович визначає свої наукові пріоритети, що безумовно відбилось на його викладацькій діяльності. Він стає палким прихильником розвитку галузевого бібліографознавства, усвідомлює необхідність формування цілісної системи безперервної підготовки студентів зі спеціальності «бібліотекар-бібліограф», бере участь у підготовці кадрів і розвитку бібліотечної професіології як наукової дисципліни.

Період з 1986-го по 1999 р. був присвячений діяльності в провідних бібліотечних установах України на різних посадах. Саме цей життєвий і творчий етап сприяв напрацюванню практичного досвіду, що став у нагоді в подальшій педагогічній діяльності.

У цей же час М. С. Слободяник не полишав співпрацювати з профільними навчальними закладами країни.

Внаслідок науково-теоретичної підготовки, що сформувалась під впливом ідей наукового керівника та власного досвіду роботи в установах,

які опікувались питаннями інформаційного забезпечення діяльності підприємств промислового комплексу, М. С. Слободяник завжди тяжів до впровадження інноваційних процесів у бібліотечну галузь. Так, окрім нормативних курсів, ним було розроблено та запроваджено у навчальний процес Київського національного університету культури і мистецтв спеціальний курс для підготовки фахівців бібліотечної галузі нової формації «Основи бібліотечної інноватики».

Спільно з провідними викладачами Харківської Державної академії культури підготовлено та видано учбово-методичний і навчальний посібники з організації діяльності бібліотек. Матеріали носили теоретико-прикладний характер і мали на меті допомогти студентам оволодіти методичними знаннями з питань управління, впровадження маркетингу у бібліотечну практику, організації бібліотечної технології в умовах переходу до інформатизації та проведення бібліотекознавчих досліджень [8; 9].

У 1993 р. М. С. Слободяник здійснив наукову редакцію першого в Україні підручника з бібліотекознавства. Позитивною ознакою цього видання було те, що вже у той час «бібліотека» розглядалась як логічний складник системи соціальних комунікацій, а «бібліотекознавство» представлено, як сформована наукова дисципліна [2].

Згадані видання у подальшому стали ґрунтовною основою для розробки навчальних курсів при підготовці як фахівців бібліотечних закладів, так і документознавців [6].

Поступово у Михайла Семеновича формувалось розуміння необхідності передачі професійного досвіду майбутнім фахівцям інформаційно-бібліотечної галузі.

Новий етап його педагогічної діяльності розпочався у 2000 р. в Київському національному університеті культури і мистецтв, де було розгорнуто факультет документних комунікацій і міжнародної інформації та відкрито кафедру міжнародної інформації. У цей час суттєво були оновлені навчальні плани підготовки бібліотекознавців, бібліографів, книгознавців. Введено нові дисципліни, які відповідали сучасним фаховим вимогам того часу.

М. С. Слободяник гостро відчував необхідність інтеграційних процесів, що мають забезпечуватись, зокрема, через інформаційно-бібліотечну галузь. Ним було розроблено авторський навчальний курс «Міжнародна інформація», який користувався підвищеною увагою студентів, а згодом став викладатись і в інших вищих навчальних закладах.

Наприкінці 90-х ХХ ст. та на початку 2000-х років увагу М. С. Слободяника все більше привертає питання професійної підготовки документознавців. Фактично він переносить акцент своєї педагогічної діяльності саме на документознавчу освіту. Науковець ґрунтовно досліджує становлення цієї спеціальності, вивчає міжнародний досвід та окреслює перспективи її подальшого розвитку в Україні. Зокрема він наголошував на необхідності стандартизації документознавчої освіти. При цьому основними блоками навчальних дисциплін, на його думку, мали б бути виділені:

- загальнонауковий;
- документознавчо-архівний;
- інформаційно-аналітичний;
- комп'ютерно-технологічний;
- управлінський [13].

З метою підготовки фахівців зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» у 2001 р. М. С. Слободяник очолив новостворену кафедру документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності в Європейському університеті фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу. Було розроблено концепцію підготовки студентів за такими кваліфікаціями: «документознавець-аналітик економічної, фінансової і банківської інформації», «документознавець-аналітик міжнародної інформації», «документознавець-референт органів державної влади і управління». Цьому передувало проведене соціологічне дослідження у форматі рейтингового опитування, яке дало змогу визначити найбільш актуальні напрями підготовки фахівців [4].

Для отримання відповідного рівня освітньої підготовки серед базових навчальних дисциплін спеціальності було визначено:

- економіка інформаційної сфери;
- інформаційно-аналітичне забезпечення економічної, фінансової і банківської діяльності;
- інформаційно-аналітичне забезпечення підприємництва;
- міжнародна інформація;
- інформаційний моніторинг світового документного потоку;
- інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності;
- управлінське документознавство;
- інформаційно-аналітичне забезпечення управління.

На зазначені курси були складені навчальні програми, що відповідали останнім міжнародним вимогам.

Розвитку спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» була присвячена діяльність М. С. Слободяника в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв з 2002 р. За час його роботи профільна кафедра, яку він очолював, декілька разів реформувалась, змінювала свою назву («інформаційних систем і технологій», «документальних комунікацій», «соціальних комунікацій», «документознавства та управління соціальними комунікаціями»). Відповідно змінювався її кадровий склад, оновлювались навчальні курси. Незмінними залишались лише ентузіазм і прагнення її керівника до пошуку нових напрямів, форм та методів викладацької діяльності. Михайло Семенович завжди умів генерувати нові ідеї та мобілізувати колектив на роботу за будь-яких умов.

Саме за ініціативою М. С. Слободяника на базі основної спеціалізації «документознавець – менеджер міжнародних інформаційних систем» були відкриті такі привабливі для абітурієнтів кваліфікації, як «документознавець фінансових, банківських і підприємницьких структур», «юридичне і кадрове документознавство» та ін., що дало можливість суттєво розширити контингент студентів навчального закладу.

Він постійно прискіпливо слідкував за методичним забезпеченням навчальних планів та профільних дисциплін. У 2003 році ним була розроблена авторська робоча програма до базового курсу спеціальності «Документознавство», яка і досі використовується в навчальному процесі.

Необхідно підкреслити, що Михайло Семенович ніколи не обмежувався виключно рамками навчального процесу або спрямуванням якогось конкретного навчального закладу. Його професійна увага була направлена на розгляд та дослідження таких глобальних питань галузі, як реформування вищої освіти в Україні, суспільні інтеграційні процеси, розвиток інформаційних технологій, формування електронної бібліотеки та багато інших.

Зокрема, наявність електронної бібліотеки М. С. Слободяник розглядав як обов'язковий складник сучасного вищого навчального закладу. Формування електронної бібліотеки є пріоритетним напрямом інформатизації вишу, що у результаті дозволяє забезпечити доступність до документно-інформаційних ресурсів, організувати якісне дистанційне навчання та, у цілому, підвищити якість освітньо-навчального процесу.

Створення інтегрованого державного освітньо-інформаційного простору, на думку Слободяника, є необхідною умовою реформування вишів України та реального приєднання до системи європейської освіти [12].

Окрім цього М. С. Слободяник порушував такі актуальні питання, як багаторівнева підготовка фахівців, використання форм дистанційної освіти, комплексне інформаційне забезпечення діяльності та оптимізація документообігу в структурних підрозділах навчального закладу, законодавче та документальне забезпечення управління персоналом [3].

Під час роботи в різних вищих навчальних закладах у Михайла Семеновича спостерігалось особливе ставлення до студентів заочного відділення. Він завжди наголошував на тому, що під час проведення занять, неформального спілкування саме з цією категорією слухачів отримує потужний імпульс для подальшої роботи та самовдосконалення.

Особливу увагу він приділяв також питанням затребуваності кадрів та тримав тенденції, що відбувались на ринку праці, в полі свого зору.

Увесь час своєї науково-педагогічної діяльності М. С. Слободяник наполегливо відстоював та обґрунтовував основні напрями безперервної бібліотечної освіти в умовах інформатизації, ґрунтовної професійної підготовки фахівців – організаторів читання.

Ще один аспект педагогічної діяльності професора, який заслуговує окремої уваги. Серед значної кількості студентів, що проходили перед ним, М. С. Слободяник умів виділити здібних, а іноді і талановитих, спроможних у подальшому займатись науковою роботою. Саме для цієї категорії у науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» ним було відкрито рубрику «Школа молодого дослідника», де публікувались матеріали науково-консультативного спрямування [11].

Протягом тривалого часу в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за ініціативою М. С. Слободяника щорічно проводились науково-практичні студентські конференції, які, безумовно, були своєрідним детонатором для пробудження у молоді інтересу до наукової діяльності.

Значну увагу професор Слободяник приділяв і системі підвищення кваліфікації кадрів.

На базі вищих навчальних закладів, в яких він працював, завжди проводились науково-практичні конференції, семінари, тренінги та інші заходи, що сприяли підвищенню фахового рівня різних категорій працівників бібліотечної, документознавчої та архівної галузей [3].

На глибоке переконання М. С. Слободяника, система освіти має охоплювати і тих, хто тільки навчається, і тих, хто працює за фахом та потребує інформації про теоретичні, нормативні, методологічні новачі.

Позитивним досвідом у цьому сенсі можна вважати розпочату за ініціативою Михайла Семеновича ще у 2006 р. співпрацю Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв з видавництвом «МЦФЕР-Україна», що спеціалізувалось на випуску періодичних видань для кадровиків, бухгалтерів, працівників ділових та архівних структур, а також керівників закладів освіти і охорони здоров'я.

Результатом цієї співпраці стала організація роботи спеціалізованих курсів підвищення кваліфікації фахівців служб діловодства та архіву. Для них були розроблені спеціальні навчальні програми. Характерною ознакою цих програм була їх адаптованість відповідно до змін в нормативно-правовій базі діловодства та архівної справи, впровадження інноваційних технологій та зміни в практиці управління документальними процесами.

У подальшому під керівництвом М. С. Слободяника були підготовлені програми підвищення кваліфікації спеціалістів кадрових служб, фахівців з референтської та офісної діяльності.

Для забезпечення можливості підвищення фахового рівня без відриву від основного місця роботи за ініціативи Михайла Семеновича було започатковано навчальний проект «Суботні школи». Цей зручний формат привабив слухачів не тільки установ міста Києва та Київської області. Заняття «суботніх шкіл» активно відвідували фахівці закладів та підприємницьких структур Львова, Луцька, Дніпропетровська.

Завдяки такому методологічному підходу та відповідній організаційній роботі в рамках цього проекту підвищили свою кваліфікацію понад 400 практиків [10, с. 289–290].

Окремої уваги безумовно заслуговує діяльність М. С. Слободяника як керівника дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук та кандидата наук із соціальних комунікацій. В результаті цієї роботи сформовано досить потужну наукову школу. Саме при підготовці нових наукових кадрів професор особливо виявляв якості умілого педагога та дбайливого наставника.

У цілому, сьогодні складно поррахувати загальну кількість фахівців галузі різного рівня (бакалаври, спеціалісти, магістри), які були підготовлені професором Слободяником за роки його педагогічної діяльності.

Підсумовуючи, необхідно відзначити багатогранність Михайла Семеновича Слободяника як педагога. Він залишив по собі вагомий теоретичний доробок та підготував не одне покоління фахівців інформаційної галузі. Можна з впевненістю засвідчити, що переважна більшість його учнів з вдячністю буде згадувати роки навчання та спілкування з Учителем.

Список використаних джерел

1. Бібліотекознавець і бібліографознавець Михайло Семенович Слободяник : бібліогр. покажч. / [уклад. Р. С. Жданова, О. Г. Кириленко; авт. вступної ст. Л. А. Дубровіна; наук. ред. В. В. Патока]. – К. : НІБУ, 1999. – 39 с. – (Видатні діячі української книги ; вип. 14).
2. Бібліотекознавство: теорія, історія, організація діяльності бібліотек: Підручник / В. О. Ільганаєва, Г. Д. Ковальчук, Т. П. Самійленко та ін.; За ред. М. С. Слободяника, В. О. Ільганаєвої. – Харків: Основа, 1993. – 194 с.
3. *Виноградова О. Б.* Визначення перспектив розвитку системи підвищення кваліфікації працівників інформаційно-документаційної сфери / О. Б. Виноградова // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2002. – Том 8. – С. 251–255.
4. *Виноградова О. Б.* Інформаційно-документаційне забезпечення діяльності вищих навчальних закладів – об'єктивна необхідність / О. Б. Виноградова // Вісн. книжк. палати. – 2002. – № 5. – С. 34–36.
5. *Виноградова О. Б.* Науковець, педагог, учитель / О. Б. Виноградова // Професор Слободяник Михайло Семенович (1949–2015): біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1974–2015 роки / НААН, ННСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, В. В. Добровольська, О. П. Анікіна, Л. М. Татарчук, Л. А. Кириленко ; авт. вступ. ст. В. А. Вергунова. – К., 2015. – С. 14–16.
6. *Виноградова О. Б.* Організація діяльності бібліотеки як навчальна дисципліна: історія, перспективи викладання / О. Б. Виноградова // Бібл. планета. – 2002. – № 1. – С. 14–15.
7. *Виноградова О. Б.* Спогади про майбутнє / О. Б. Виноградова // М. С. Слободяник. Бібліотека. Документ. Комунікації: вибрані праці (до 60-річчя від дня народження і 35-річчя наукової діяльності) ; уклад. О. Кириленко, за наук. ред. проф. В. Г. Чернеця. – К. : Ліра-К, 2010. – С. 253–256.
8. Організація діяльності бібліотек : Навч. посіб. для студентів ф-ту бібліотекознавства та інформатики / В. О. Ільганаєва, М. С. Слободяник. – Харків, ХДАК, 1998. – 84 с.
9. Організація діяльності бібліотек : учбово-методичний посіб. для студентів бібліотечних факультетів вузів культури / В. О. Ільганаєва, В. Я. Онуфрієва, М. С. Слободяник, В. Т. Попроцька. – Харків, ХДІК, 1993. – 108 с.
10. *Слободяник М. С.* Бібліотека. Документ. Комунікації: вибрані праці (до

60-річчя від дня народження і 35-річчя наукової діяльності); уклад. О. Кириленко, за наук. ред. проф. В. Г. Чернеця. – К. : Ліра-К, 2010. – 308 с.

11. *Слободяник М. С.* Вибір і обґрунтування теми дисертаційного дослідження / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформалогія. – 2005. – № 3. – С. 12–15.
12. *Слободяник М. С.* Інформаційне забезпечення процесу реформування вищої освіти в Україні / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформалогія. – 2004. – № 2. – С. 4–7.
13. *Слободяник М. С.* Становлення та розвиток документознавчої освіти в Україні / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформалогія. – 2011. – № 3. – С. 4–5.

Olena Vynohradova,

Ph. D., Associate Professor, Deputy Director,
State Library of Ukraine for Youth

M. S. Slobodianyuk's Pedagogical Activity: the Search for a New One

The article presents some aspects of the multifaceted scientific and pedagogical activity of the well-known Ukrainian scholarly librarian, document expert – Doctor of Historical Sciences, Professor M. Slobodianyuk. An attempt was made to outline the main stages in the formation, formation and active work of M. Slobodianyuk as a teacher of higher education. Presented are the views of Professor M. Slobodianyuk on reforming higher education in Ukraine and informatization of the educational process. Special attention is paid to the practical experience of organization of work to improve the skills of information industry professionals. Some theoretical findings of M. Slobodianyuk are analyzed, in which the state is analyzed and ways of improving the training of specialists at different levels for institutions of the information and library industry are outlined. During the preparation of the article, previously published theoretical materials were also summarized, which reveal the scientific and pedagogical activity of Professor M. Slobodianyuk.

Keywords: pedagogical activity, library science, document management, personnel training, professional development, information activities, M. Slobodianyuk.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017 р.